

تذکره و قرائت مبتنی بر نظریه ادبی

دکتر غفار برجساز^۱دکتر شهلا خلیل‌اللهی^۲

چکیده

هدف این مقاله بررسی و مقایسه مجمع الفصحای رضا قلی خان هدایت، هفت اقلیم امین احمد رازی و تذکره اشعراى دولت‌شاه سمرقندی است. مسأله اصلی این مقاله بررسی نحوه نگارش این سه اثر است که هریک از مؤلفان، در قرائت شان از زندگی، عصر و جایگاه هنری شاعران در آثار خود ارائه کرده‌اند. این مقاله به روش کتابخانه‌ای و به شیوه‌ی تحلیل محتوا نوشته شده است.

شالوده هر نظریه‌ی ادبی منسجم این است که ارائه قرائت کاملاً بی طرفانه از متن، و یا واکنش عاطفی یا خودتکیخته محض به متن ممکن نیست، زیرا نظریه با طرح این پرسش که چرا خوانندگان به نحوی خاص به متن واکنش نشان می‌دهند، به بحث در خصوص مفروضات، عقاید و احساسات ایشان می‌پردازد. نکته مهم این است که چه چیز موجب آن واکنش شده و یا این که خوانندگان چگونه از متن، معنا استخراج می‌کنند.

در این مقاله برای تبیین کیفیت قرائت و در محین حال آشکار شدن نظریه ادبی که مبنای قرائت هریک از این مؤلفان قرار گرفته است، ترجمه حال یکی از شاعران برجسته در هر سه تذکره از این چشم انداز بررسی و تحلیل شده است.

به عنوان نمونه‌ای از آن در مجمع الفصحای، در ترجمه حال رودکی، رضاقلی خان هدایت محور بحث خود را بیشتر بر معرفی رودکی از منظر تاریخی و عصر او نهاده است و قرائت تاریخی او شامل نام، لقب، کنیه، وجه تسمیه و اتفاقات تاریخی و اجتماعی عصر او را در بر می‌گیرد و حال آنکه امین احمد رازی در قرائتی که از شرح حال و جایگاه هر صاحب ترجمه ارائه می‌کند، محور قرائت خود را بر سطح ادبی می‌گذارد. تذکره اشعرا بیشترین توجه خود را بر ذوق عرفانی و ادبی قرار داده است.

نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که مجمع الفصحای با قرار دادن متن در چشم انداز تاریخی آن، به همان تفسیری از متن دست می‌یابد که مورد نظر مخاطبان اولیه اثر بوده است. نویسنده هفت اقلیم در قیاس با آن در قرائت خود از زمینه تاریخی فاصله می‌گیرد و بیشتر به قرائت در منظر ادبی روی می‌آورد؛ به گونه‌ای که نویسنده در پی آن است که واقعیت تاریخی را با استفاده از امکانات ادبی به

۱ - استادیار زبان و ادبیات فارسی - دانشگاه شاهد.

۲ - استادیار زبان و ادبیات فارسی - دانشگاه شاهد.

نقطه‌ی امتیاز تبدیل کند، اما دولت‌شاه سمرقندی در قرائت خود بیشتر به سوی عرفان می‌گراید تا تاریخ.

واژگان کلیدی: هفت اقلیم، تذکره اشعرا، مجمع الفصحای، متن، قرائت.